

MAGYAR NYELV

Csihák György (Zürich)

Beszéljünk magyarul!

"Nyelvében él a nemzet!" – közmondásnak mondják, de néhol politikai alapvetés, esetleg pogrom. Svájcban a nemzet "négy nyelvében él" – alig találni keményebb tudatú nemzetet a Földön.

Bár, ha igaz a mondás, akkor a nemzetet úgy is lehet gyilkolni, hogy nyelvét elveszejtik. Erre is van példa – emiatt még csak a szomszédba sem kell mennünk. Egyes országokban törvény védi a nemzeti nyelvet – Magyarországon semmi; gyakorta azok rombolják, akik védeni hivatottak. Egy rendezvényünk védnöke kifogásolta, hogy rendezvényünknek "Műsor"-a van és nem "Program"-ja.

Nálunk állandóan idegen szavakat használnak, mindent többesszámba tesznek, használni *kell* a személyes névmást, a határozatlan névelőt, az idegenből hozott szólás-mondást. Az állítmányt a mondat végére *kell* tenni és ha az egy elváló igekötős ige, akkor az igekötőt *el kell* választani és a mondat végére *kell* tenni. Csománk nevében a Körös-it hosszú ő-vel, Csikszeredát hosszú í-vel írják – Csiky Gergely nevét még nem írják hibásan, hosszú í-vel, de bizonyára nem sokáig.

Öld meg a magyart (egyenes beszéd). A magyart öld meg – ne a másikat! (Ez is egyenes beszéd.) Isten áld meg a magyart! Áld meg Isten a magyart! A mi nyelvünk szép, kifinomult. Mindkét formát használjuk, de van is külön értelme mindkettőnek.

Nyelvünk nagy kincs. Ne bonyolódjunk senkivel vitába, de szögezzük le, hogy miként sok más fejlett nyelv is, úgy a miénk is, az emberiség legrégebb nyelvi kincsei hordozója. Gyerünk magyarok, vizsgáljuk meg, miként bánunk (el) kincsünkkel?

Még senki sem bizonyította, hogy Arany Jánosnál jobban tud magyarul. Falusi tanítóként a Magyar Tudományos Akadémiánk titkára lett – elnöke nem lehetett, mert elnököt oda már akkor sem a tudása szerint választottak. Akadémiánkat alapította a nemzet, a magyar nyelv művelésére, tehát nem úgy, mint napjainkban, amikor össze-vissza alapítgatnak mindenféle akadémiát. A 19. század végén Arany János az akkori orthológusokról (nyelvművelőkről) így írt:

*De mivel verba valent usu,
Halad a nyelv, akárhogy nyúzzu(k).
Kisütik, hogy a magyar nyelv
Nincs, nem is lesz, nem is volt;
Ami új van benne, mind rossz,
Ami régi, az meg tót.
Boncold csak nyelvész! hát baj, hogy az áldozat elvész?
Tartozik ez terád?... Egy biztos: nem anyád!
Ahogy indult a nyelvészet árja; Árpád nyelve csak ferdített árja.
Ezután már hát hiába Küldtök Ázsiába,
Illünk az orosz igába,
A nagy Szláviába.*

Herczeg Ferenc, az írófejedelem, a pesti nyelvről eként vélekedék – 1906-ban:

"Margó úr elcsodálkozott a szavaimon és mentegetni kezdte magát. Azt mondta, tévedésben vagyok, mert ők valamennyien iszonyúan szeretnek engem.

- Meg tudna esküdni az édesanyja emlékére, hogy komoly meggyőződéssel használja a szeretni ige előtt az iszonyúan határozót? kérdeztem.

Ő megesküdt az édesanyja emlékére. Azt mondta, hogy ő ezt napjában milliószor is mondja. Én meg elrémültem.

- Ha így van a dolog, akkor a rendőrségnek kellene akcióba lépnie önökkel szemben. Mert akit állatkínzáson érnek, azt megbüntetik. A nyelvet azonban szabadon kínozhatja mindenki. Pedig a magyar nyelv testi épsége felér egy ló, vagy egy kutya bőrével.

Margó úr láthatóan nem értette meg, amit mondtam, mert annyit jegyzett csak meg, hogy ő maga és Horváthék egész társasága mostanában iszonyúan magyar érzésű.

Én még erre sem ragadtattam magamat tettelegességre, hanem beleakasztva mutatóujjamat a sárga kabát gomblyukába, így szóltam a kabáttulajdonoshoz:

- A nyelv olyan, mint a zenei hangszer. Nem kívánom senkitől, hogy művész legyen a hangszerén. Zongorázzék, vagy kornyikáljon rajta mindenki úgy, ahogyan tudnia adatott. Azt azonban megkívánhatom minden becsületes embertől, hogy állandó és szándékos macskazenével ne gyalázza meg a nyelvet és ne gyö-

törje a fületem. Ha valaki egyszer visszajáról játszik egy zeneszámot, az lehet mulatságos tréfa. Ha azonban száz ember következetesen visszajáról muzsikál, akkor jogom van tiltakozni a barbárságuk ellen. És én tiltakozom is! Érti az úr? Én tiltakozom!

- De ki tesz ilyet? – csodálkozott Margó úr.

- Ti valamennyien, midőn állandóan szuperlativuszokban beszéltek. A csinos kis pisze nektek istennő. A rezesképű, bajuszos férfi: angyalom. Ha légy száll az orrotokra, az óriási dolog. Ha lekváros süteménybe haraptok, az felséges élvezet. Ha lepattan mellénytekről a gomb, akkor megőrültök. Akit szerettek, azt betörőnek nevezitek. A fiatal leány meg néni nektek. Mindezek a túlzások természetesen nem jelentenek semmit. A nyelveteket azonban felhígítják, meghamisítják és erőtlenné teszik. A ti nyelvetek olyan kard, melynek markolatán mozog a penge és mely nem vág oda, ahová céloztok.

- Lehet, hogy úgy van, – mondta Margó úr, – de azért nem szabad a dolgot komolyan venni. Hiszen más népek is kedvüket lelik a nyelvbeli túlzásokban és tréfás ferdítésekben.

- Más népeknél csak egyes kiváltságos társadalmi osztályok. Például a katonák, a diákok és – a tolvajok. De hogy egy egész főváros egész társadalma efféle parodisztikus nyelvjárást fejlesszen, az igenis elszomorító dolog. Mindenütt a világon fokmérője a társadalmi műveltségnek az a tökéletesség, amellyel valaki a hazai nyelvet beszéli. A párizsi apacsok, a berlini diákok és a bécsi fiakkeresek nyelve nem szalonképes.

Ön nem merne úgy franciául beszélni, ahogyan magyarul mer. Miféle nyugtalan, önmagával meghasonlott, megbízhatatlan és blazirt társadalom lehet az önöké, hogy divattá tudta tenni a magyar nyelv rendszeres megnyomorítását? Az író még nem adta meg magát.

- Az igazi magyar nyelvnek nem árthat a pesti beszéd. Az Alföld népe megőrzi számunkra a nyelv szűzies tisztaságát.

Tudom. A paraszt. De én szomorúnak tartom, hogy nálunk állandóan a paraszt nyelvét kell mozgósítani a művelt osztályok nyelve ellen. Nem elég, ha a nyelv az ország valamelyik zugában megőrzi tisztaságát. A nyelvnek élnie, gyarapodnia, finomodnia és *a korhoz alkalmazkodnia kell*. Ezt a fejlődési folyamatot nem intézheti magában sem az irodalom, sem a sajtó. *Csak a nemzeti társadalom csinálhatja meg*. A nyugat-európai nyelvek között a német nyelv újabban nagy változáson ment keresztül. Tömörebb, erősebb, színesebb lett. Százszámra termettek kifejezései, melyek rövid kalapácsütéseként találják fején a szöveget. Ez a német intelligencia érdeme. Nálunk pedig az intelligencia színtelenné, erőtlenné és szószátyárrá teszi a nyelvet...

- Ezeket mondtam Margó úrnak. Azt a benyomást nyertem, hogy fejtegetéseim bizonyos hatással voltak rá, mert nem válaszolt, hanem gondolatokba merülten lépkedett mellettem.

- Íme, – mondtam magamban – ez a fiatalember belátja tévedését és keresi a javulás útját. Az első szó, amelyet mondani fog, bizonyára szent fogadalom lesz.

Időközben már a hídon voltunk. És ekkor megszólalt Margó Úr. Azt mondta:
- Óriási kicsi most a Duna!"

Hagyjuk Margó urat a Duna partján és most repüljünk száz évet előre. Alattunk elsuhan országunk teljes tönkretétele és eljutunk a mába, a magyarság fizikai elpusztításához.

Külföldiek hívják fel a Magyarországon élők figyelmét, hogy a rádiókban, a televíziókban eltűnt a saját zenénk; milyen *zene* megy egész nap – ha az még zene? Ez egyetlen szomszéd országban sem tapasztalható – sőt: sehol a világon. "Amerikás magyarok" ha itt megnéznék egy magyarul beszélő amerikai filmet, felháborodottan állapítják meg, hogy az amerikai eredetiben szó sincs arról a tömény trágárságról, ami itt a filmben magyar szöveggént jó.

Na és, ahogyan beszélnek! Nekünk van zenei anyanyelvünk is. Egyik jellemzője az ereszkedő dallam. Beszédünk is ilyen: a mondat ereszkedő. Nem így ma a hangos médiában, ahol a mondatban minden szóvéget fölkapnak. Nem tudják, hogy ragozó nyelvet beszélünk és ritkán kell a személyes névmás: *én* köszönöm a figyelmet, *mi* szép esetét kívánunk – és nem jó estét, hanem szép estét, szép hétvégét, szép délutánt – mert a német nyelvterületen így szokás.

Mindent átítat az, amit *politikának gondolnak*. Újra fölfedezték a *közjogi méltóságokat* – egy olyan országban, ahol amit alkotmányuk mondanak, alkotmányos országgyűlés soha be nem cikkelyezett.

Borzongva hallom olvasom az elmúlt húsz évben: *az első szabad választások, az első szabadon választott miniszterelnök* – csak tudnám, hogy akkor miért Batthiány Lajosnak állítanak szobrot? És miért volt a választás 1989-ben *szabad*, amikor az egész országot idegen – méghozzá legalább hét állam – katonái tartották megszállva?

Mi az, hogy parlamenti választások? Ki az, aki magyar és nem tudja, hogy nekünk több mint ezer éven át volt írott alkotmányt teremtő és megtartó országgyűlésünk, illetve nemzetgyűlésünk? Európában legrégebb óta. Miért választások? Mert németül Wahlen? A magyar nem szereti a többszámot: a nadrágnak két szára van – és nem szárai vannak. Mégis, mit hallunk a hírekben? Zala, Veszprém és Somogy megyék útjai nehezen járhatók. A 11-es autóbuszok más útvonalakon közlekednek. Baleset történt a Petőfi és a Jókai utcák kereszteződésében, ezért a 77-es és a 75-ös trolibuszok más útvonalakon közlekednek. Újság-cím: A természet és *védőik* (védője, vödői, vödők). A természet szónak nincs többese! A lány és barátja, a lány és barátjai, a lány és barátjaik?

A lány barátjával sétál.

A lány barátjaival sétál.

A lányok barátjukkal sétálnak.

A lányok barátjaikkal sétálnak.

A követek a páholyban a feleségükkel ülnek (magyarul).

A követek a páholyban a feleségeikkel ülnek (mert moszlemek).

Ugye, milyen kifejező a (mi) nyelvünk?

Az újságban olvasom: "Ezt követően a spanyol király és királyné a vendéglátó Sólyom László kíséretében megtekintette a budapesti panorámát, majd a két államfő és feleségeik négyszemközti megbeszélést folytattak." Bár csak tudnám: hány embernek volt ott összesen négy szeme?

Összeültek a parlamenti frakciók vezetői – nem lehetne, hogy "minden országgyűlési pártcsoport vezetője"? – vagy a pártcsoportok vezetői – minden nélkül?

Megírtam a MÁV vezérigazgatójának, mire közölte, hogy nekik van igazuk. Szóval. Van mondjuk ezer vasútállomás az országban. Minden állomásról indul naponta tíz vonat, mindegyiket bemondják kétszer, de útközben esetleg a szerelvényen is, hogy: "A vonat Szombathelytől Budapestig csak Csorna, Győr és Tatabánya állomásokon áll meg". Csak ezen a három állomásokon.

Számos fogalomnak valami ilyesmi célból lett többesszáma. Ehhez előbb még személyesülnie is kellett, imígyen: a MÁV azt mondja, kivonult a katasztrofavédelem, az árvízvédelem úgy nyilatkozott, vizsgálja az egészségügyi felügyelet; bemegyek az önkormányzatba, mert az önkormányzat nem csináltatja meg a járdát, mert az önkormányzatnak nincs pénze. Még ma is szirénázó mentőautóval vinnék, aki így beszélne: bemegyek a labdarúgásba, mert a labdarúgás nem csináltatja meg a pályát, mert a labdarúgásnak nincs pénze! Oda egyenlőre még nem, de az önkormányzatba már be lehet menni; az önkormányzatokba is – mert *lett* többesszáma. Sőt, mitöbb: Miskolcon a tüntetők az önkormányzat elé vonultak.

Ha már vonultak a demonstrálok, akkor persze demonstráltak, esetleg protestáltak – mert imádjuk az idegen szavakat. Nemrégiben egy egyetem titkára tudatta velem, hogy elbuktatják, aki nem tudja a terminus technikusokat – nem a szakkifejezéseket (vigyázat: az összes új tudományos fogalom idegen nevről van szó!). Szállodában a portás mondta, hogy a bélyeg a drágsztórban van. Amint nálunk csak drogdilerring, regisztráció, információ, kompjuter, project, koalíciós partner van. Egy időben naponta százszor hallottuk, olvastuk: a parlamenti frakciók a parlamentben a konvergencia programot konszenzussal stb. A Dél-Dunántúli Regionális (?) Fejlesztési Ügynökség tanfolyamot hirdet: Tudás-transzfer Innovatív Projektekhez, Partnerséghez. Talán jelentkeznék is, ha tudnám mire? A Magyarok Világszövetségében az író elnök adta át nekem a könyvet: A millicentenárius programja. Mert programja van a projektnek, a koncertnek, a konferenciának, és az egésznapos programon belül vannak külön gyerekprogramok is (talán mert még nőnek?). Van aki multifunkcionális programokat projektál. De, hogy a tüntetőkre visszatérjek. A demonstrációban... a demonstrálok... demonstrálnak a Parlament előtt és petíciójukat átadják a Parlament elnökének. Ez így jó is, mert a Házban a (tisztelt)Ház ül és annak elnöke a

Házelnök, így kölcsönzünk kifejezést szegénynyelvű népektől, arra is, amit tőlünk tanultak. Ők tényleg így mondják – az ő nyelvükön – hogy, a parlament a parlamentben.

Ők ezt még mindég nem tudják másként. Node mi...?

A vonatkozó névmás már magasabb tudomány. Gondolok azokra az apparátusokra, akik... A futballcsapatok, a vállalatok, akik... XY támogatja az olimpiakonokat, hogy *azok* jól fel tudjanak készülni az *ötkarikás játékokra*. Ezeket a kifejezéseket is imádjuk. Ilyen még a miniszteri bársonyszék, az expozé – amelyben úgy fogalmazott, hogy a választás arról szól... Polgármester asszony, jegyző asszony, miniszter asszony – mert mi nemcsak nyelvünkben, de a jogban sem ismertük a nemek szerinti megkülönböztetést. Európában egyedül nálunk, az egész középkoron át, a nők is örökölték. Sőt: hadakat vezettek, várakat védtek.

A butaság nem ismer *határokat*. Így aztán a mai magyar média szerint Németországban, Ausztriában tartományok és nem szövetségi államok vannak, mindegyik élén parlamenttel, kormánnyal. Freistaat Bayern (Bajor Szabad Állam), a magyar médiában: bajor tartomány. A fájó az, hogy a (talán) tizenötmillió magyar közül senki nem veszi észre, sőt: az ottélő magyarok is magyarul így mondják. Pedig a hivatalos neve: Német Szövetségi Köztársaság. Azt is mondják: Burgenland *tartomány* – pedig Land országot jelent – saját parlamentje és kormánya van. Kinek a tartománya? Habsburgoké, netán Angliáé?

Ez nem egy lehetetlen eset – mert mi a határozatlan névelőt *sem* szeretjük. Mégis, mit olvasunk, hallunk? Most *egy* közepesen átázott töltéseink vannak. A program kilenc hónapig fut, tehát *egy* elég hosszú ideig. A hullát *egy* 80 centi mély vízben találták. *Egy* békés légkörben *folynak le* a tárgyalások. A nyelvzüllesztésnek ez is (egy) szép formája!

Az angol, egyetemen tanul szépen beszélni, írni. Ha az állítmány igei, illik a mondat végére tenni. Ha az igenek elváló igekötője van, akkor elválik az igtől és a mondat végére kerül. Ha a mondatban több ilyen ige van, akkor az összes elválasztott igekötő a mondat végére kerül, a mondatban való előfordulása sorrendjében. Előre magyarok! Mi ugyan az igekötőt *se* szeretjük, de válasszuk szét, még az *összetett szavakat* is, ha köll – ha nem! Megoldható, hiszen nyelvünk a világ legfejlettebb nyelvei közé tartozik. Két gyermek halt meg a tűzben; állatokat ölnek le; növekszik meg a felhőzet; útépitést kezdtek meg...és...út újul meg; a teherautóról sok kiló robbanóanyag esett le, robbantottak fel, fújtak le; sokan veszekedtek és ennyi meg ennyi embert vettek őrizetbe. Ezer embert tapostak halálra, menekítettek ki, javítottak meg, szűnik meg a járat...veszítettünk ennek a betegségnek a következtében el. Hárman fulladtak vízbe – vízbefulladtak hárman! Mindkettő jó, mindkét mondat mást is jelent. Miért kell mindég csak az egyik formát használni? A jövőben tessék minderre ügyelni. Nem lesz könnyű... Mert Herczeg Ferenc óta semmi sem javult. A nyelv szegényedik – a típuszövegek-szörnyetegek pedig feltartóztathatatlanul szaporodnak. Ma is rettentően szeretem a gyermekem, borzasztó jó volt, köszönöm – nincs mit. A leg-

több külföldi ország, munkahelyteremtések, száz pincészet csatlakozott. A katonaság ráteszi a kezét – ez olyan, mint hajdanában "az ellenség keze beteszi a lábát" – csakhogy ez akkor még vicc volt.

Nyelvünk ragozó, toldalékoló – mégis sokan elnyelik a szövegvégeket. Tanárok, színészek, a média emberei (már olvastam és hallottam *médiákat* is). Elsősorú vesztes a ba- be, ban- ben. Mennyit kínlódunk ezzel az idegen nyelvek esetében! Mégis gyakran hallom: benn voltam a Parlamentbe, ebbe és ebbe, kapható az üzletekbe, ilyen értelemben... Abba az időbe...

Az új helyzet és a tudomány fejlődése által született új szavak és kifejezések átültetése a magyar nyelvbe, sok jó szakember közös fáradásának eredménye *lehetne*. Ám hiába építettük Európa első földalattiját, ma nálunk metró épül. Már leveleinket se címezhetjük, ahogyan mi szoktuk mert valakik a magyar postára japán rendszert vettek és azt kell kiszolgáltatni.

Az egyik vezető magyar TV új elnöke hallotta, hogy indulásukkor mennyit segített nekik. Behívott és kérte, hogy most is segítsék. Két alvezérével tárgyalatott velem, akiknek ilyeneket (is) mondtam, mire kidobtak – és máig is így beszélnek.

A példákat a médiáinkból vettem – minden példa a magyar sajtóból vett.

Ezúttal talán még a típusokat sem sikerült mind bemutatnom, nemhogy az összes példát. Hanem aki olvassa, talán nemcsak az én hibáimat veszi észre.

Amen(ek).

Zürich, 2008. ígéret hava (tavaszutó)